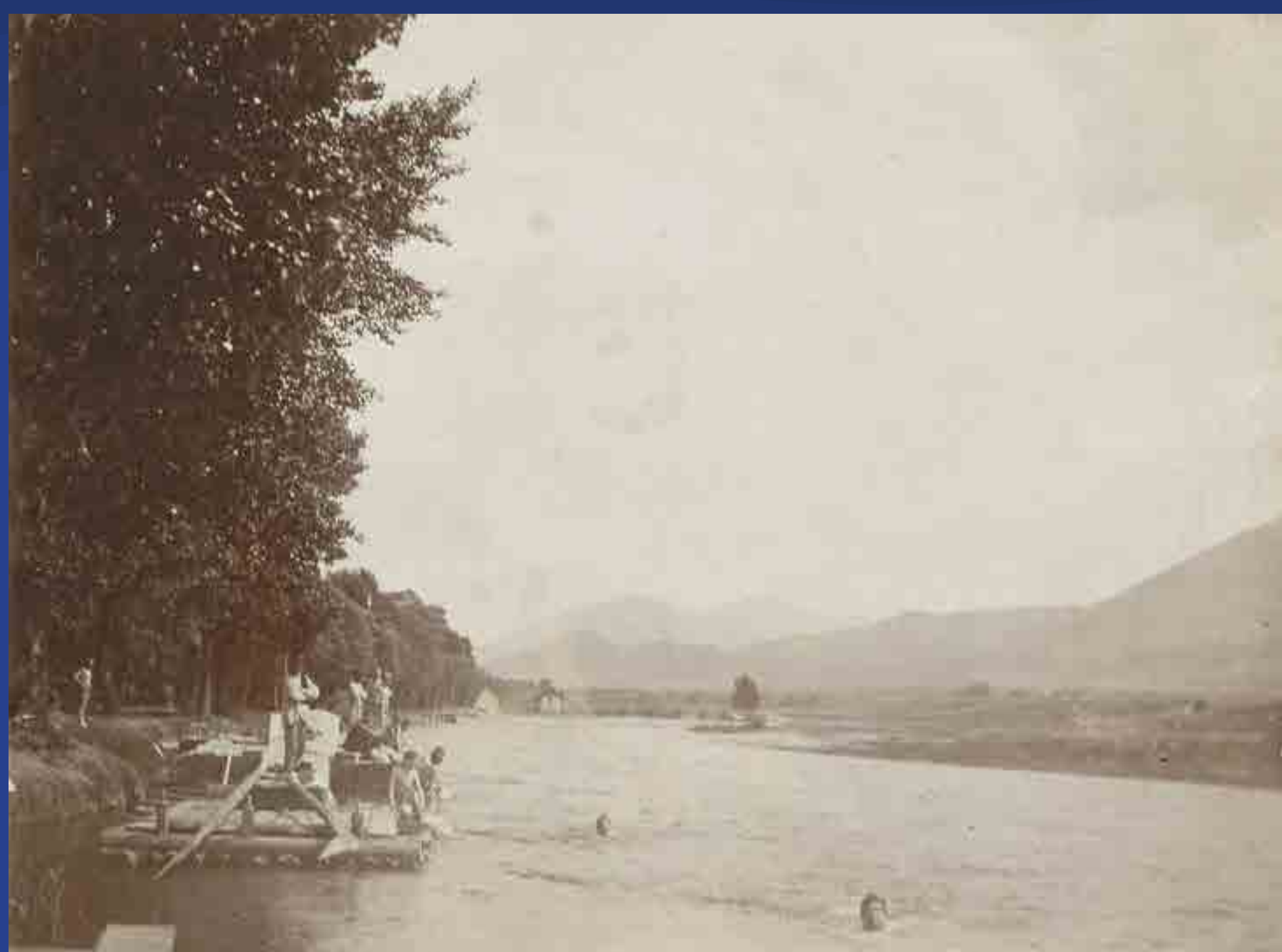

RIEKA VÁH A LIPTOV V MINULOSTI

Rieka Váh sa v priebehu storočí dostala do povedomia ako najväčšia a najdivokejšia slovenská rieka. Prinášala zisk ako drevárom a pltníkom, tak aj ovčiarom a garbiarom, ktorí po Váhu prevážali svoj tovar. Kedysi bolo v jej vodách množstvo rýb a rakov. Z druhov prevládali miene, pstruhy, lipne, mugily a lososy, zriedkavejšie boli kapry a štuky. Pomerne veľká dĺžka toku, vodnatosť, bujarosť a ničivosť povodní povýšili Váh na rieku ospevovanú v piesňach, úzko spojenú s národnou existenciou.

Váh bol aj komunikačnou trasou. Plavba po vodných tokoch je u nás historicky doložená od včasného stredoveku, ale určite sa využívala už v predhistorických obdobiach. Pltníctvo bolo výhodným spôsobom prepravy dreva, ale aj iných tovarov ako meď, železo, masť, maslo, bryndza, soľ, ale aj ovocie.

Plť na Váhu neďaleko Vrbice v prvej štvrtine 20. storočia

Váh bol aj riekou spôsobujúcou život ohrozujúce záplavy. Žalostná pieseň o rozvodnení Váhu je pre nás svedectvom o katastrofálnej povodni, ktorá postihla Liptovskú stolicu v roku 1662. Vody Váhu vtedy odplavili drevené hospodárske stavby a mosty. Narobili škody na poliach, ktoré zanesli štrkom a kalom a zničili úrodu.

**„Ženu v jej dome zle prekvapil divoký lejak
a búrka, priateľov volá a o pomoc svätých i nebesia
žiada, zakrátko Spasiteľovi aj majetok, pôdu aj
domov postúpi, rovnako prisľúbi naisto život
aj službu. Nadarmo padajú sľuby! Jej trápenie
nezlahčí nikto, zavretú v dome ju dlhými milami
povodeň vláči, na brehu ju vydá a zdravú bez
zranení pustí.“**

Rieka Váh bezprostredne ohrozovala stavby na tokoch ako mosty a mlyny. Ľudské obydlia zas boli ľahkou korisťou povodňových vln v prípade vybreženia vody. Povodne boli príčinou zbadačenia obyvateľstva a zasahovali do jeho každodenného života.

K historicky najväčšej povodni na Váhu, ktorá je označovaná za päťsto alebo až tisícročnú vodu, došlo v lete 1813. Rozbúrený živel vtedy povytŕhal veľké osamelé stromy aj s koreňmi. Za obeť mu padlo veľa mostov, domov, dokonca aj zemianskych kúrií postavených z kameňa. Doliny s úrodnými poľami ostali zničené, zanesené pieskom a kamením. V Liptovskej stolici zahynulo vtedy sedem ľudí a takmer tristo kusov hospodárskych zvierat. Celkový súčet škôd bol spolu viac ako pol milióna zlatých.

Pozornosť si zasluhuje aj povodeň z nedávnej minulosti, ktorá prišla v roku 1958, keď už nikto ani na nejakú väčšiu vodu neveril. Niektoré vodné diela boli už dobudované a uvedené do prevádzky a iné boli vo výstavbe. Na Hornom Váhu mala táto povodeň charakter storočnej vody. V okrese Liptovský Mikuláš bolo zaplavených dvadsaťjeden obcí, pričom bolo zničených dvadsať mostov a niekoľko drevených domov.

Areál výroby gleju v Palúdzke počas povodne v roku 1958

Koryto Váhu medzi Palúdzkou a Liptovským Mikulášom v prvej polovici 20. storočia

Aby obyvatelia Liptova zabránili, alebo aspoň trochu zmiernili dôsledky povodní, už v hlbokéj minulosti vykonávali rôzne protipovodňové opatrenia, prípadne regulovali tok rieky. Úprava brehov rieky Váh bola dôležitou súčasťou poddanských povinností a prác, ktoré museli poddaní vykonávať pre svojich zemepánov. Spočívala v budovaní násypov, múrov alebo takzvaných drevených chyžiek vyplnených kamením a zeminou. Regulácia a úprava brehov Váhu bola pre poddaných stanovená aj v urbároch.

**„...brehy, hate a cesty, ako so statkom zápražným,
tak i pešou robotou vôbec všetko mestečko vedľa
rozkazu oficíra panského opravovať, na potrebné
múry skaly, piesok, vápno dovážať a ak je to
potrebné, aj z dreva budovať mestečko povinné jest.“**

Zaplavené ulice Vrbice počas povodne v roku 1958

Archívy Liptovskej stolice nám odкрývajú viaceré informácie týkajúce sa regulácie Váhu v minulosti. Išlo väčšinou o úpravy koryt horských tokov zanesených vyvrátenými stromami a skalami. O dávnej existencii týchto aktivít svedčí rozhodnutie Liptovskej stolice z roku 1521, ktorá nariadila robiť úpravy na brehoch Váhu a Belej. Úpravy samozrejme len stabilizovali brehy, ale nezabezpečili protipovodňovú ochranu.

Stolica sa snažila smerovanie rieky regulovať po celej dĺžke jeho toku. Práce vykonávali poddaní, na ktorých dohliadali stoliční hajdúsi. Stavali aj drevené konštrukcie – chyžky, určené na spevňovanie a zvyšovanie brehov. Násypy zabiehajúce priamo do rieky sa budovali pomocou kolov, ktoré sa najskôr zatĺkli do dna a potom zavážali kamením. Drevo na tieto konštrukcie v mnohých prípadoch zdarma poskytovali miestni zemaní. Okrem spevňovania brehov sa na Váhu stavali aj hate, ktoré máme doložené už zo začiatku 17. storočia.

Plán regulácie koryta Váhu medzi Palúdzkou a Ráztokami z roku 1809

Avšak v mnohých prípadoch sa opravy ani nestihli poriadne dokončiť a ďalší príval vôd vytvoril na rieke úplne novú situáciu. Regulačné práce uskutočnené v období stredoveku a novoveku nemali dlhodobý vplyv na bezpečnosť obcí pred povodňami. Všetok rok pred najničivejšou povodňou na Liptove z roku 1813 bolo vykonané na mnohých miestach v stolici spevňovanie brehov Váhu.

Váh bol v chotári Liptovského Mikuláša regulovaný najmä v prvej polovici 20. storočia, ale tieto práce stále nepostačovali, aby ochránili Mikulášanov od následkov povodní. V období veľkej hospodárskej krízy mohli byť aj tieto práce vhodnou príležitosťou na zárobok pre nezamestnaných. Tí sa napríklad podieľali na regulácii rieky v roku 1931. Ďalšia regulácia sa uskutočnila aj po roku 1947, kedy boli brehy Váhu na niektorých miestach vyvýšené a spevnené tak, aby zabráňovali jej vybreženiu.

Liptovskí pltníci pred rokom 1918

OBCE ZÁTOPOVEJ OBLASTI

OBCE, KTORÉ BOLÍ PRI VÝSTAVBE VODNÉHO DIELA LIPTOVSKÁ MARA ZATOPENÉ ÚPLNE:

Čemice

Obec vznikla pravdepodobne na konci 13. storočia. Jej názov je odvodený od mena zemana Čema. Spočiatku tu žilo len zemianske obyvateľstvo, ktoré si odvodilo priezvisko od názvu obce – Čemický. V 17. storočí sem zemanovia priviedli aj niekoľko poddanských rodín, a tak sa Čemice stali obcou so zmiešaným zemiansko-poddanským obyvateľstvom.

Dechtáre

Obec pravdepodobne vznikla v období 11. – 12. storočia. Jej názov napovedá, že miestne obyvateľstvo sa pôvodne živilo výrobou dechtu. V minulosti sa delila na dve časti – Vyšné Dechtáre alebo aj Vídaföld a Nižné Dechtáre, nazývané tiež Bartalanfalva. Žilo tu ako zemianske, tak aj poddanské obyvateľstvo, ktoré sa okrem tradičného poľnohospodárstva venovalo aj plnctvu.

Demčiny

Demčiny boli malou obcou ležiacou v blízkosti Vlách. Vyvíjali sa ako osídlenie s výlučne zemianskym obyvateľstvom. Okrem obytných a hospodárskych stavieb sa tu nachádzal aj mlyn. Na konci 18. storočia tu bolo len šesť domov, v ktorých žilo sedem rodín, spolu dvadsaťosem obyvateľov.

Demčiny na pláne z roku 1810

Liptovská Mara

Obec pravdepodobne vznikla okolo kostola zasväteného Panne Márii. Bol centrom cirkevnej správy Liptova v stredoveku. Najstaršia zmienka o ňom pochádza z roku 1288, ale jeho pôvod je určite starší. Predpokladá sa, že išlo o najstarší liptovský kostol. Od 14. až do záveru 16. storočia sa obec stala aj pravidelným miestom zasadnutí liptovskej šľachty.

Katolícky kostol v Liptovskej Mare v roku 1973

Liptovská Sielnica

Vznik Sielnice sa kladie do obdobia 9. storočia. Patrila k najstarším liptovským obciam. Miestnym obyvateľom sa v roku 1463 podarilo nadobudnúť meštianske výsady. Konali sa tu aj výročné jarmoky. Miestni obyvatelia sa živilí poľnohospodárstvom, ale aj remeslami. Ide o jedinú obec, ktorá bola nanovo postavená mimo záplavového územia.

Pôvodná obec Liptovská Sielnica pred zatopením

Nežitovce

Počiatky obce sa kladú do druhej polovice 13. storočia. Žilo tu pôvodne len zemianske obyvateľstvo, avšak v 16. storočí sa v obci začali usádzať aj poddanské rodiny. Tie si okrem poľnohospodárstva privyrábali aj rôznymi remeslami.

Pohľad na obec Paludza pred zatopením

Pri výstavbe vodného diela Liptovská Mara bolo úplne zaplavených trinásť samostatných obcí. Mnohé ďalšie boli zaplavené čiastočne, prípadne boli postihnuté ďalšími projektami, ktoré s výstavbou vodného diela súviseli, ako prekládka železničnej trate a cesty prvej triedy, budovanie diaľnice a nových elektrických sietí. Medzi ne patria obce Liptovský Trnovec, Liptovská Ondrašová, Fiačice, Bobrovník a mnohé ďalšie.

Paludza

Najstaršia písomná správa o Paludzi pochádza z roku 1246, avšak archeologické nálezy jej existenciu posúvajú až do 9. storočia. Išlo o pomerne veľkú obec, v ktorej žilo ako zemianske, tak aj poddanské obyvateľstvo. V čase náboženskej reformácie bola Paludza centrom evanjelikov stredného a dolného Liptova, ktorí si tu v roku 1693 postavili drevený artikulárny kostol.

Demontáž artikulárneho kostola v Paludzi pred presťahovaním do Svätého Kríža

Parížovce

Osídlenie vzniklo na území obce pravdepodobne v druhej polovici 14. storočia. Okrem zemanov žili v Parížovciach v malom počte aj poddanské alebo želiarske rodiny. Tie sa okrem poľnohospodárstva venovali aj plnctvu. V prvej polovici 20. storočia fungoval v obci poľnohospodársky veľkostatok. Najvýznamnejšou stavebnou pamiatkou bol gotický kaštieľ.

Ráztoky

Počiatky obce Ráztoky sú doložené do prvej polovice 13. storočia. Pôvod názvu sa viaže k rieke Váh, ktorá sa tu roztekala do viacerých ramien. Spočiatku to bola osada s výlučne zemianskym obyvateľstvom. Od 16. storočia tu boli zemeupánmi usádzaní aj poddaní a želiari, avšak už v prvej polovici 19. storočia boli Ráztoky opäť dedinou s výlučne zemianskym obyvateľstvom.

Sestrč

Sestrč bola malou osadou, ktorá počas celej svojej existencie pozostávala vždy len z niekoľkých domov. Je možné, že jej počiatky siahajú až do obdobia 13. storočia, prípadne aj skôr. Bola obývaná zemianskym obyvateľstvom. Od 17. storočia sa tu vyberalo myto.

Sokolče

Najstaršou správou o obci je listina z roku 1289. Podľa jej názvu vznikla ako sídlo kráľovských sokoliarov. Miestne obyvateľstvo živilo najmä poľnohospodárstvo, avšak sezónne sa muži venovali aj plnctvu. Na rieke Váh vzniklo pri obci významné pltisko. Zriedkavo sa tu od 17. storočia konali aj zhromaždenia stoličnej šľachty – kongregácie.

Vrbie

Najstaršie písomné správy o tejto malej obci pochádzajú až z prvej polovice 16. storočia. Bola to osada len so zemianskym obyvateľstvom. Avšak ešte v tomto období tu rod Kubínyi usadil niekoľko želiarskych rodín a dokonca založil aj majer.

Vrbie na pláne z roku 1810

Zadiel

Najstaršia známa písomná informácia o Zadieli je až z roku 1584, avšak jej existencia sa predpokladá už v 14. alebo 15. storočí. Bola to osada s výlučne zemianskym obyvateľstvom. V prvej tretine 19. storočia tu v piatich domoch žilo 37 dospelých obyvateľov.

V zatopených obciach sa nachádzalo niekoľko architektonicky a historicky významných objektov, ktoré boli zachránené pred napustením vodného diela. Evanjelický artikulárny kostol z Paludze bol rozobratý a nanovo postavený v blízkosti obce Svätý Kríž, kde stojí dodnes. Naopak z rímskokatolíckeho kostola v Liptovskej Mare a z kaštieľa v Parížovciach boli zachránené len niektoré architektonicky a umelecky významnejšie časti, ako fresky, kamenné ostenia, preklady či stĺpy, ktoré boli vbudované do verných kópií týchto stavieb v Múzeu liptovskej dediny v Pribyline. V múzeu boli zachránené aj niektoré stavby reprezentujúce drevenú ľudovú architektúru, najmä z obce Liptovská Sielnica. Tiež boli postavené ich verné kópie s využitím niektorých pôvodných prvkov, napríklad stredových trámov.

TURISTICKÉ A RYBÁRSKE VYUŽITIE VODNÉHO DIELA

Liptovská Mara sa nachádza na rozhraní Nízkotatranskej a Vysokotatranskej oblasti, ktoré boli v rámci bývalého Československa najvýznamnejšími usernameami cestovného ruchu. Ako krajinný celok mala približne 344 hektárov plôch vhodných pre rozvoj turistických stredísk s odhadovanou dennou kapacitou desiat tisíc návštevníkov. Rozsiahla vodná hladina a dostatočná dĺžka brehov vhodných pre pláže vytvorili podmienky hlavne na pestovanie vodných športov, veslárstva, jachtingu, kanoistiky ale aj športového rybárstva.

Dopravné riešenie Liptovskej Mary predstavovala predovšetkým trasa diaľnice D-1: Praha – Košice, nová železničná trať Žilina – Košice a trasa štátnej cesty prvej triedy číslo 18. Spomínaný cestný okruh je dodnes chrbticou dopravy celej oblasti vodného diela. Pre potreby diaľničného odpočívadla bol kvôli atraktívnej polohe vybraný salaš Dechtáre.

Salaš Dechtáre premiestnený zo zátopovej oblasti a slúžiaci ako prístavisko pre rekreačnú loď LIPTOV

Vodné dielo navždy zmenilo tvár liptovskej krajiny. Jeho turistickú atraktívnosť zvýšila rekreačná výstavba prevažne v severnej časti priehrady. Boli vybudované tri turistické strediská, Liptovská Sielnica, Liptovský Trnovec a Liptovská Mara. Okrem týchto komplexov sa počítalo aj s ďalšími rekreačnými lokalitami, ako vychádzkový lesopark nad Liptovskou Marou, termálne kúpalisko a prírodná rezervácia v Bešeňovej, archeologická rezervácia Havránok, krajové arborétum na ostrove Ratkovie, vyhladková reštaurácia s prístavom pri Ondrašovej a motorest pri salaši Dechtáre.

Rekreačné stredisko Liptovský Trnovec

Na plážach boli vybudované ihriská, požičovne lodiek a vodných bicyklov. V miestach sťažených nástupov do vody boli zriadené plávajúce nástupné móla. Centrum záchrannej služby bolo navrhované v rekreačnom stredisku Liptovská Sielnica a pozorovacia stanica s hlavným signálnym stožiarom na jej najjužnejšom výbežku. Liptovská Mara je od roku 1978 vybavená osobnou lodnou dopravou, ktorú zabezpečovala osemdesiatšesť miestna rekreačná loď LIPTOV. Okruh lodnej dopravy obsahoval staničné prístaviská Ondrašová, Liptovský Trnovec, Liptovská Sielnica, Liptovská Mara a Dechtáre.

Vzhľadom na to, že sa predpokladalo, že v Liptovskom Mikuláši a v Ružomberku vzniknú pri miestnych telovýchovných jednotách veslárske oddiely, bola v západnej časti Liptovskej Mary vytvorená dvojkilometrová veslárska závodná dráha. Na severných brehoch bol situovaný komplex veslárskeho vybavenia – lodenice, dielne, kontrolná veža a tribúny. Počítalo sa asi s dvesto členmi veslárskeho oddielu a s päťdesiatimi loďami. V priestore veslárskeho strediska bolo v pláne umiestniť aj telovýchovný oddiel rýchlostnej kanoistiky s dvesto členmi a sto loďami.

Leto na Liptovskej Mare v roku 1978

Liptovská Mara má okrem energetického, vodohospodárskeho a rekreačno - športového aspektu nemalý význam i z hľadiska biológie krajiny. Vo vzťahu k živočíchom predstavuje umelo vytvorený vodný biotop, ktorý bol v minulosti obmedzený iba na tok Váhu a jeho prítoky. Táto skutočnosť sa výrazne prejavila obohatením fauny v záplavovej oblasti. Brehy priehrady lemujú novovysadené pobrežné porasty drevín a krov. Pokles hladiny nádrže v priebehu roka obnažuje bahňité i štrkovité brehy, čo pôsobí atraktívne na viaceré druhy vtákov. V mesiaci apríl, ktorý je najbohatším mesiacom vzhľadom na početnosť sledovaných druhov vtáctva, bolo zaznamenaných až 38 druhov vodných vtákov. Je to obdobie intenzívneho preletu väčšiny druhov kačíc a labutí, doznieva

ťah husí, lysiek a cíbikov, kulminuje ťah kačice chrapačky, chochlačky vrkočatej, potápok a čajok, intenzívne tiahnu bahniaky a prilietajú rybáre obyčajné. Z významných druhov treba spomenúť chochlačku morskú, húsku pestrú, kalužiaka sivého a pobrežníky sivé. Najdôležitejším zhromaždiskom vodných vtákov je okolie vtoku Váhu až po ostrovček pri Ondrašovskom prístavisku.

Prekrásne prostredie a bohatá ichtyofauna zaraďujú Liptovskú Maru medzi najhodnotnejšie slovenské rybárske revíry. Výstavbou vodného diela síce zanikol hodnotný úsek Váhu, nahradil ho však nový biotop, ktorý už pri zrode signalizoval obrovské možnosti jeho ďalšieho rybárskeho využívania. Liptovská Mara tvorí samostatný rybársky revír evidovaný pod číslom 3-5340-1-1. Podľa zákona č. 139/2002 Z. z. o rybárstve je lovným kaprovým revírom a vyrovnávací vodná nádrž Bešeňová zase pstruhovým rybárskym revírom evidovaným pod číslom 3-6040-4-4. Stáva sa mimoriadne atraktívnou vodou, čoraz častejšie vyhľadávanou z dôvodu výskytu množstva kapitálnych exemplárov pstruha potočného a dúhového.

Tropický august na Liptovskej Mare v roku 1983

Približne desať rokov od napustenia sa vo vodách nádrže ustálilo tridsať druhov rýb patriacich do desiatich čeľadi. V priebehu desaťročí sa cieľavedomým zarybňovaním systematicky zvyšoval počet žiadaných druhov. Boli nasadené druhy ako štika a zubáč, ku ktorým sa do nádrže prirodzene dostali aj nežiadúce druhy ako hrebenačka a ostriež. V nedávnych rokoch bolo možné sledovať zaujímavý úkaz – autoredukciu premnoženia hrebenačky. V Liptovskej Mare našiel svoj trvalý domov kapor, ktorý bol v prvopočiatočných vodného diela intenzívne vysádzovaný ako hospodársky cenný druh, pričom v súčasnosti majú lovené exempláre desať až pätnásť kilogramov. Ostatné kaprovité ryby ako čerebľa, hrúz obyčajný a belička tvoria takzvané sprievodné druhy a vytvárajú potravinovú základňu pre dravce. Zubáč obyčajný získal po viacnásobnom vysádzovaní v pomerne krátkom čase dominantné postavenie medzi dravými druhmi. Nechýbajú ani pstruh potočný, jazerný, pstruh dúhový, jalec, boleň a lieň. Medzi najcennejšie ryby nádrže patrí hlaváčka ale aj sumec.

Prírodné plážové kúpalisko pri ATC Liptovský Trnovec

Rezort Maladinovo

Veža kostola Panny Márie

Archeoskanzen Havránok

Artikulárny kostol Svätý Kríž

Vodný park Tatralandia

ZOO kontakt family park

MARINA Liptov

VYSÍDLŔOVANIE ZÁTOPOVEJ OBLASTI A VÝSTAVBA LIPTOVSKÉHO MIKULÁŠA

Vodné dielo vybudovala spoločnosť Váhostav, n. p. v rokoch 1965 až 1975. V roku 1964 Hydroprojekt Bratislava vypracoval štyri alternatívy, z ktorých jedna dostala konečnú podobu. Okrem nákladov na stavebné práce sa počítalo s nákladmi spojenými s vybudovaním preložky železničnej a cestnej dopravy, energetických a telekomunikačných vedení. Osobitnou úlohou bolo presídlenie obyvateľstva zo zasiahnutého územia.

Po oslobodení mesta v roku 1945 mal Liptovský Mikuláš asi 6000 obyvateľov. Jeho výstavba bola od roku 1955 riadená podľa smerného územného plánu vypracovaného Krajským Pamiatkovým úradom v Žiline. Osobitná pozornosť sa venovala jeho historickému jadru. V povojnovom období bolo treba okrem bývania zabezpečiť aj pracovné príležitosti.

Výstavbou Závodov 1. mája boli položené základy dnešnej priemyselnej zóny, kde neskôr pribudli prevádzky Kožiarskych závodov, Strojární, Krmivárskeho a glejárskeho podniku a Stredoslovenských mliekarní. Hospodárske organizácie pokračovali s výstavbou v oblasti medzi takzvanými hornými kasárňami a veľkou kolóniou Závodov 1. mája. Individuálna bytová výstavba sa rozvíjala na východnom konci Vrbice, na Hriadkach, v Palúdzke, Ondrašovej aj v Okoličnom.

Kožiarske závody

Závody 1. mája

„Moji rodičia pochádzali ešte zo Svätej Mary ale ja som už vyrastal na Nábřeží, keď sa stavalo. Pomedzi veľké betónové panely sme sa naháňali a hrali na skrývačku aj s ostatnými deťmi. Nik sa nemusel báť, za deň prešlo ulicou možno jedno auto. Stavebný materiál chlapcom hocikedy poslužil ako hokejové bránky. Vďaka susedovi Kuskovi sme mali pekné predzáhradky. Robotníkov, čo robili chodníky presvedčil, aby ich potiahli o kus ďalej. Mnohí si tak dopestovali nielen kvety ale aj zeleninu a pán Kuska ešte donedávna sedával na priedomí.“
(Spomienky p. Pujdesa)

Minulosť a prítomnosť sídliska Nábřeží

Veľkolepý projekt výstavby vodného diela Liptovská Mara priamo ovplyvnil nielen priemyselnú ale predovšetkým bytovú výstavbu. V roku 1960 bol vypracovaný plán presídlenia obyvateľov zo zátopovej oblasti. V rámci výstavby vodného diela sa malo zo zatopených dedín presídliť 940 rodín, celkom 3431 obyvateľov. Obyvatelia mali byť presídlení prevažne do hlavných hospodárskych centier celého okresu, pričom sa počítalo s výstavbou 730 nových bytových jednotiek.

Pre zasiahnuté obce bola vydaná stavebná uzávera, ktorá znemožňovala väčšie stavebné zásahy a investície. Od počiatkových plánov presídľovania obyvateľstva do novovybudovaných obcí sa postupne upúšťalo. Pôvodný plán z roku 1956 počítal s budovaním novej strediskovej obce Liptovská Sielnica, ktorá mala slúžiť pre viacero okolitých obcí. Nová, moderná obec Liptovská Sielnica bola ako jediná zo zaniknutých obcí nanovo vybudovaná v roku 1974.

Obyvatelia Svätej Mary

Sobáš v svätomarskom kostole

Vodné dielo sa budovalo ako stavba piatej päťročnice. Voda Váhu prešla prvýkrát objektami hrádze v roku 1973 a koncom marca 1975 sa začalo s napúšťaním vlastnej vodnej nádrže. Za nehnuteľnosti presídlencom vyplatil investor do 31. januára 1969 finančnú náhradu. Spolu bolo vykúpených 676 nehnuteľností a náhrada bola vyplatená vo výške 42787765 Kčs: Bobrovník – 55 vykúpených nehnuteľností, Čemice – 9, Dechtáre – 83, Liptovská Mara – 75, Liptovský Michal – 5, Liptovská Ondrašová – 1, Liptovská Sielnica – 137, Liptovský Trnovec – 4, Paludza – 85, Palúdzka – 2, Parížovce – 26, Prosiek- Zádiel – 7, Ráztoky – 31, Sokolče – 132, Vrbie – 24.

Najviac ľudí zo zatopených obcí smerovalo do okresného mesta – Liptovského Mikuláša. Podľa prieskumu z roku 1969 tu mali bývať presídlení zo zátopovej oblasti až v 358 bytoch alebo domoch. K tomu je potrebné pripočítať ešte ďalších 82 domov a bytov v Demänovej, ktorá sa stala mestskou časťou Liptovského Mikuláša v roku 1976. Pre porovnanie, v ostatných mestách a obciach bolo v tomto období pridelených pre presídlenecov 362 domov alebo bytov. Koncom šesťdesiatych rokov sa začala výstavba sídliska Nábřeží Dr. A. Stodolu. Sídlisko sa rodilo najprv na zelenej lúke, neskôr sa asanovali aj schátrané domy starej Vrbice.

Asanácia Vrbice a moderná bytová výstavba v 70. rokoch 20. storočia

Výstavba sídliska sa riešila etapovite. Najskôr sa začalo budovaním prístupovej cesty a vlastná bytová výstavba sa realizovala od roku 1966. Ku koncu roku 1969 bolo z 1064 bytových jednotiek postavených 506. Celkovo bolo plánových 1704 bytových jednotiek. Vybavenosť bola riešená pre cca 6000 obyvateľov. Značná časť nových bytov sa pridelovala rodinám zo zátopovej oblasti vodného diela Liptovská Mara. V nadväznosti na výstavbu sídliska Nábřeží sa na ďalšie roky plánovala prestavba centra – historického jadra mesta.

Sťahovanie obyvateľov zo zátopovej oblasti bolo viac-menej živelné. Okrem Nábřežia rýchlo osídľili aj ďalšie časti mesta. Na uliciach Čs. brigády a Nálepkovej žili obyvatelia z obcí Liptovská Mara, Sokolče, Paludza, Liptovská Sielnica, Dechtáre a Parížovce. Na Ulici Podtatranského dodnes bývajú bývalí obyvatelia z dedín Dechtáre, Parížovce, Liptovská Sielnica, Ráztoky. V rodinných domoch v Palúdzke nájdeme potomkov obyvateľov z Paludze, Sokolčí, Parížoviec, Dechtár, Čemic či Ráztok. Na Ulici Janka Alexyho žije niekoľko pamätníkov z dedín Svätá Mara, Sokolče, Dechtáre a Liptovská Sielnica. Marania sa okrem Nábřežia vo veľkom počte usadili aj na Stodolovej ulici.

„Narodil som sa ešte v dedinke Svätá Mara. V čase keď som študoval za automechanika, práve bežala výstavba priehrady. Bývanie si Marania hľadali podľa toho, kde pracovali. Keď som sa oženil, s mojou manželkou sme sa rovno presťahovali do Liptovského Mikuláša na nové sídlisko Nábřeží na brehu Váhu. Naši synovia vyrastali na jednom veľkom stavenisku. Len v našej bytovke žili ešte dve rodiny zo Svätej Mary a v susedstve bývali mnohí aj z iných zatopených dedín, mladí aj starí. So susedmi sme žili pekne, pomáhali sme si, život bol pomalší. V lete sme si pred domom rozložili deky a deti sa kúpali vo Váhu.“
(Zo spomienok Vladimíra Kováča)

Leto na Nábřeží Dr. Aurela Stodolu

Vodné dielo Liptovská Mara malo veľa priaznivcov, ale aj nemálo odporcov. Jedni boli za jej nepopierateľný prínos, druhí za neporušiteľnosť prírody Liptova a jeho kultúrneho dedičstva. Nebyť priehrady, nebola by sa tak veľkoryso riešila komunikačná sieť ani mestská a rekreačná výstavba v tejto oblasti. Treba však poďakovať najmä tým, ktorí opustili svoju rodnú dedinu, presťahovali sa a začali život v nových podmienkach.

„Milý, tolkými básňami ospevovaný Váh, i keď zregulovali tvoj tok, nestratil si svoje čaro a prechádzka po tvojom brehu patrí v okresnom meste medzi tie najkrajšie. Na jednom úseku hrádze sú vysadené nové topole a keď upravia takto celý tvoj breh bude prechádzka ešte krajšia... Neďaleko tvojho koryta máš menovca. Aj tam sa ľudia veľmi radi chodia osviežiť a potúžiť. Pred 22. hodinou večer sa vracajú domov a ich tackajúce sa postavy dotvárajú malebný kolorit ulice.“
(Rozhovor s Váhom, Z miestnej tlače, 1975)

VÝSTAVBA VODNÉHO DIELA LIPTOVSKÁ MARA

Výstavba priehrad má na Slovensku viac ako štyristoročnú históriu. S prvými malými vodohospodárskymi dielami sa stretávame už v 15. storočí, ale zlatým obdobím výstavby vodných nádrží sa vďaka rozmachu ťažby ušľachtilých rúd stalo až 18. storočie. Historicky najmladšie sú energetické vodné diela budované na začiatku 20. storočia. Medzi najzastúpenejšie na Slovensku patria kamenné a tiež sypané zemné hrádze, ku ktorým patrí aj Liptovská Mara.

Priehrada Liptovská Mara je dnes neprehliadnuteľnou súčasťou Liptovskej kotliny. S výškou hrádze 45 metrov leží medzi obcou Vlachy a mestom Liptovský Mikuláš a z hľadiska akumulácie vody je najväčšou sypanou zemnou hrádzou na Slovensku. Nachádza sa na najdlhšej rieke Slovenska, na Váhu, v Liptovskej kotline, medzi Západnými Tatrami, Nízkymi Tatrami, Veľkou a Malou Fatrou a Chočskými vrchmi. Pri maximálnej prevádzkovej hladine dosahuje rozloha zatopenej plochy 2160 hektárov a objem vody 361,9 miliónov metrov kubických. Vyrovnávacia nádrž Bešeňová poníže obce Vlašky má rozlohu 193,27 hektárov a celkový objem nádrže 10,73 miliónov metrov kubických. V dolinkách bývalých prítokov Váhu vytvára na severnom brehu zátoky: Bobrovníku (prítok Sestrč), Prosiecku (Prosiečanka), Sielnickú (Kvačianka), Beňušovskú (Beňušovský potok), Trnovskú (Petrúška) a Ráztoky. Na južnom brehu sú to zátoky Sokolčianska (prítok Dúbravka) a Galovenská (prítok Paludžanka).

Vrcholová vodná nádrž Liptovská Mara zohráva na Vážskej kaskáde kľúčovú úlohu. Nielenže nadlepšuje odtokové pomery na celom úseku rieky, ale zároveň zabezpečuje protipovodňovú ochranu a výrobu elektrickej energie. Účelom vodnej stavby je tiež zabezpečenie dostatku vody pre priemysel a poľnohospodárstvo na dolnom Váhu. Nezanedbateľné je zlepšenie čistoty a kvality vody v čase nízkych prietokov, ako aj jej využitie pre rekreáciu a rybárstvo. Jej parametre sú zlepšované vyrovnávacou nádržou Bešeňová, ktorá zvýrazňuje jej energetický a vodohospodársky potenciál.

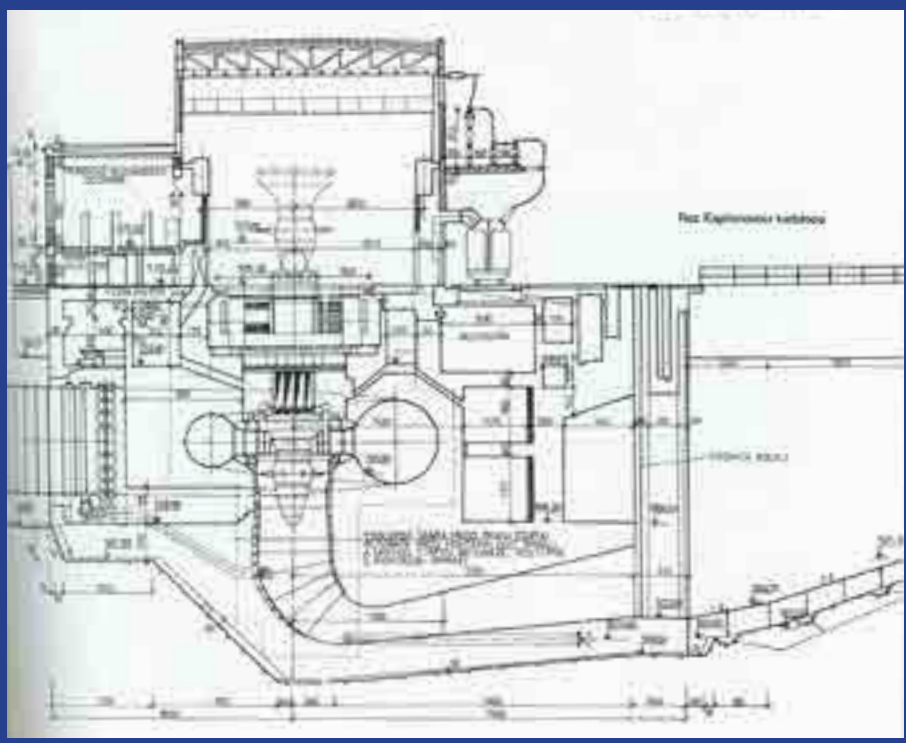

Na výstavbe vodného diela pracovalo počas rokov 1970 – 1975 až 1720 zamestnancov spoločnosti Váhostav, n. p.

Prečerpávacia vodná elektráreň Liptovská Mara je umiestnená na vzdušnej strane zemnej hrádze. Má štyri turbíny s výkonom 198 megawattov, ktoré ústia do dolnej nádrže Bešeňová. Z toho dve turbíny sú Kaplanove s priemerom obežného kolesa 4,6 metra. Ďalšie dve sú reverzibilné turbíny typu Deriaz s priemerom päť metrov, ktoré dokážu prečerpávať vodu z nádrže Bešeňová do nádrže Liptovská Mara. Z energetického hľadiska ide o elektráreň pracujúcu v špičkovom režime. Je diaľkovo riadená z dispečingu Slovenských elektrární. Zaujímavosťou je, že každá zo štyroch inštalovaných turbín dokáže bez cudzieho zdroja nabehnúť do turbínovej prevádzky a zabezpečiť napájanie elektrickou energiou podľa potreby energetickej siete. Vodná stavba Bešeňová slúži ako vyrovnávacia nádrž elektrárne Liptovská Mara. Zachytáva jej prietoky a zabezpečuje ich rovnomerné vypúšťanie do koryta Váhu. Vypúšťaná voda sa predtým využije na výrobu elektrickej energie. Spolu s Bešeňovou tvoria jeden vodohospodársky a energetický celok.

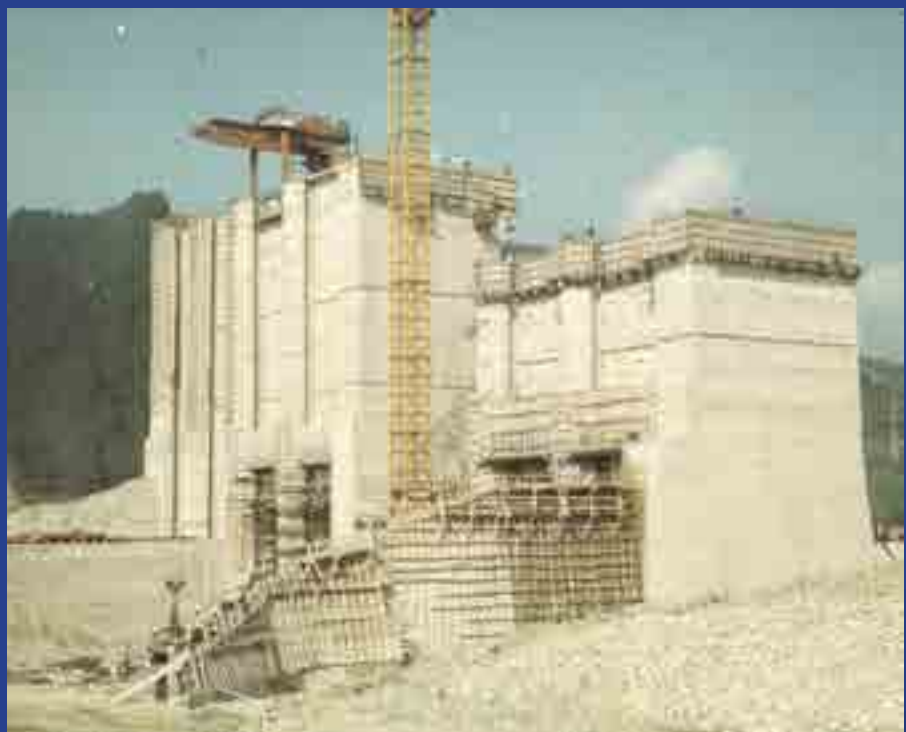

Inštalácia turbíny

Rez kaplanovou turbínou

Vzniku vodného diela predchádzala dlhodobá príprava a vyžiadala si nielen dovtedy nezvyklé technické riešenia, ale aj prekonanie mnohých prekážok. V roku 1954 bol definitívne schválený Štátny vodohospodársky plán, ktorého príprava začala už v roku 1949. Na jeho základe bol prijatý zákon o vodnom hospodárstve, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1955. Po dobudovaní Oravskej priehrady sa do popredia záujmu dostalo aj budovanie akumulačnej vodnej nádrže v liptovskej časti toku Váhu. Plány dostali konkrétnu podobu až v súvislosti s podrobnejším rozpracovaním projektu Vážskej kaskády. Kľúčovou otázkou bola v tom čase aj elektrifikácia Slovenska a dostupnosť elektrickej energie pre zabezpečenie chodu energeticky náročného ťažkého priemyslu a plánovaných priemyselných podnikov.

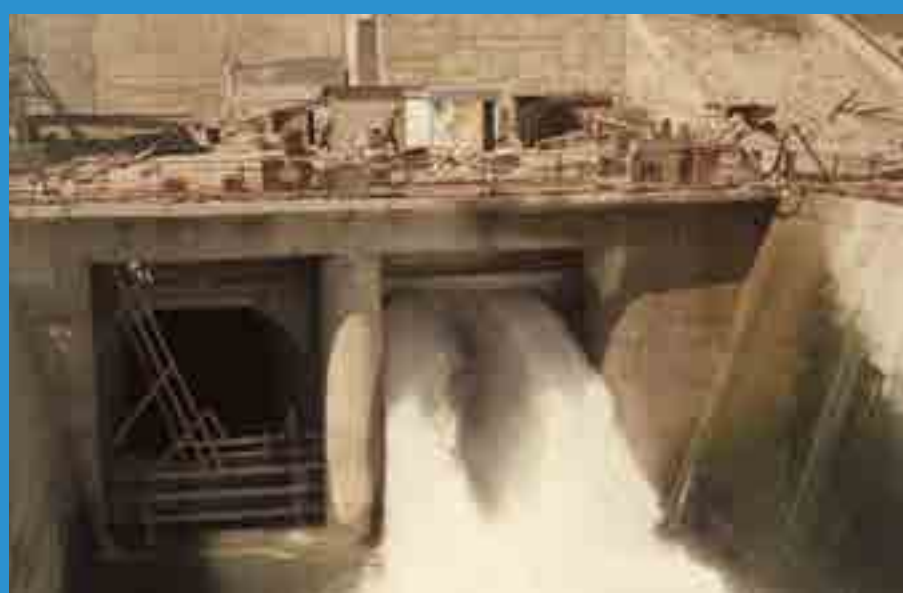

Výstavba vodného diela očami fotografa Vladimíra Rengeviča

Prvou prekážkou bolo nájsť vhodné miesto na prehradenie koryta Váhu na území Liptova. Pôvodne sa uvažovalo o využití Strečnianskej úžiny. Mala najlepšie geomorfologické podmienky, úzke údolie so strmými svahmi. Nádrž by ale pohltila rozsiahle územie, Sučany a podstatnú časť Turca, narušil by sa dopravný systém, pochovali Vrútky, Martin a celý rad menších obcí. Strečianska úžina bola viac teoretickou možnosťou. Po preskúmaní viacerých variant bola nakoniec vybraná lokalita medzi obcami Liptovská Mara a Vlašky.

V štádiu prípravných prác sa zvažovala možnosť nahradenia jednej veľkej stavby spoločným účinkom viacerých menších nádrží, čím by sa ušetrila značná časť pôdy najúrodnejšej časti Liptova. Z hľadiska investícií by však bolo takéto riešenie oveľa náročnejšie. Pokiaľ ide o stratu ornej pôdy, na hornom Liptove bol premiestnený humus z 1550 hektárov v množstve 480000 metrov kubických, ktorý bol použitý na vylepšenie pôdneho fondu rekultiváciou existujúcich pozemkov v štrnástich lokalitách.

Schvaľovacie orgány vybrali jednu zo štyroch alternatív konečného projektu. Na termín začatia výstavby mali vplyv v tom čase prebiehajúce rokovania o výstavbe vodného diela na Dunaji, prioritou sa ale stala Liptovská Mara. Predpokladaný časový horizont spustenia celého komplexu bol stanovený na rok 1975 a návratnosť investícií do 7 – 8,5 rokov. Prvá etapa výstavby bola naplánovaná na rok 1965 v rozsahu 280 miliónov Kčs. Prípravné práce mali byť začaté už v roku 1964. V roku 1969 sa rozhodlo o zvýšení zamýšľaného výkonu elektrárne o dvojnásobok a boli prijímané opatrenia na urýchlenie priebehu stavby.

Postupné napúšťanie Liptovskej Mary

Stavebné postupy vyžadovali vyhotovenie trojrozmerného riečného modelu s pohyblivým dnom koryta Váhu. Na modeli, ktorý zobrazoval celé územie medzi železnicou a štátnou cestou prvej triedy v úseku medzi Liptovskou Marou a Vlaškami sa skúmali jednotlivé stavebné etapy s preložkami koryta Váhu k železnici a vtokovému objektu. Pri samotnej výstavbe bolo premiestnených 11 miliónov metrov kubických zemin, okolo 300 tisíc metrov kubických kameňa a viac ako 400 tisíc metrov kubických betónu a železobetónu.

Výstavbe celého komplexu bránili rôzne terénne prekážky – štátna cesta číslo 18, rieka Váh, dvojkoľajná železnica, štátna cesta číslo 4206. Najskôr bolo potrebné čo najskôr vylúčiť premávku na ceste číslo 18 v úseku hrádze. To umožnilo naplno rozbehnúť výstavbu funkčných objektov, teda vtokových veží, prívádzáčov a základových výpustov na prevedenie vôd Váhu. Stavenisko vodnej elektrárne, v tom čase už značne rozpracované, chránila nasadená ohrádzka a doprava na pravý breh viedla provizórnym premostením. Začalo sa s prácami na uzle Bešeňová a súčasne sa musela sypať časť hrádze po zaviazanie s provizórnym premostením pôvodnej železnice a odpadný kanál. Po prepustení Váhu cez nedokončený združený objekt sa dosypala a utesnila ľavá časť hrádze Bešeňová a dokončil sa železničný zvršok. Preložka železnice bola odovzdaná do prevádzky 5. apríla 1973. Po preložení premávky na novú trať, demontáži pôvodnej železnice a po preložení Váhu do dnového výpustu sa rozvinuli stavebné práce v celej šírke údolia na objektoch vlastného uzla Liptovská Mara.

Dňa 1. 5. 1975 bola dosiahnutá minimálna prevádzková hladina potrebná na spustenie prvého a následne ďalších troch generátorov vodnej elektrárne. Maximálnu prevádzkovú hladinu dosiahlo vodné dielo v roku 1977.

„Niekedý ako chlapci sme si stavali hate, volali sme ich hatanice, na potoku Jalovčianka pri starých vodných mlynoch. Vždy cez leto sme si potok upravili, aby sme sa v ňom mohli kúpať. Ale prišiel dážď, väčšia voda hate strhla. Opäť sme si ich postavili. Kdeže by som si bol vtedy pomyslel, že vari len tri kilometre od rodnej dedinky vznikne obrovská hrádza liptovské more, Liptovská Mara.“

Ing. Blahoslav Rusina (16. 7. 1925 – 11. 1. 1999), vynálezca a konštruktér novodobých uzáverov hatí a plavebných komôr, sa narodil v Bobrovcí. Ako inžinier pracoval v š. p. Hydroconsult, kde neskôr pôsobil ako vedúci odboru oceľových hradiacich konštrukcií. Prvé hate projektovoal pre vodné dielo Drahovce a Hričov, nasledovali vodné diela Domaša, Ružín, Tvrdošín, Iodnice v Komárne, sústava VD Gabčíkovo – Nagymáros. Svoju pečať zanechal aj na rodnom Liptove. Vďaka jednému z jeho vynálezov bola do prevádzky uvedená prečerpávacia vodná elektráreň Čierny Váh. Počas svojho pôsobenia vyriešil množstvo vedecko-technických problémov. Spolupracoval tiež na vodnom diele Liptovská Mara.

OPAVA, NEFALŠOVANÁ KRÁĽOVNÁ ČESKÉHO SLIEZSKA

Opavské Sliezsko je neprebádanou pokladnicou Českej republiky. Jeho centrom je mesto Opava, ktoré patrí k najstarším v krajine.

Mestské práva nadobudlo už pred rokom 1224 a jeho názov je zrejmé odvodený od germánskeho Ahwa, čo znamená voda. Dominantami mesta sú určite konkatedrála Nanebovzatia Panny Márie a mestská veža – Hláška. Na miestnom gymnáziu študovali osobnosti ako Johann Gregor Mendel a založené tu tiež bolo najstaršie múzeum na území Českej republiky – Sliezské zemské múzeum.

Horúce leto v Opave si môžete spríjemniť na historickom Mestskom kúpalisku. Navrhol ho opavský architekt Otto Reichner (1888 – 1961), najvýznamnejší predstaviteľ medzivojnovkej opavskej architektúry. Výstavba prebiehala v rokoch 1930 až 1931. Súčasníci ho nazývali najkrajším a najmodernejším kúpaliskom v moravskosliezskej zemi. Od roku 1974 je zapísané v zozname novodobých kultúrnych pamiatok Českej republiky. Pre fanúšikov prírodného kúpania sa neďaleko nachádza bývalý sadrovcový lom – Strieborné jazero.

Historické mestské kúpalisko v Opave

Opavou preteká rovnomenná rieka, ktorej brehy lemujú cyklochodníky. Turisti môžu cestou po nich naraziť na množstvo zaujímavostí, ako najväčší rybník na Opavsku Nezmar, Jazero u Dolního Benešova, rozsiahle československé opevnenie, barokový zámok v Kravařích či mokrade Koutské a Zábřežské louky alebo Kozmické ptačí louky. V smere proti prúdy Opavy môžu turisti naraziť na múzeum Sliezsky venkov alebo Raškovu rozhľadňu. Na vrchu Cvilín pri Krnove si môžu turisti prezrieť rozhľadňu Cvilín, monumentálnu stavbu barokového Kostola sv. Kríža a Sedembolestnej Panny Márie a tiež zrúcaninu hradu Cvilín, nazývaného aj Šelenburk.

Okrem rieky Opavy preteká mestom aj rieka Moravice. Aj jej brehy sú lemované sieťou cyklochodníkov, ktoré privedú turistov k mnohým prírodným alebo historickým zaujímavostiam, ako napríklad zámok v Hradci nad Moravicí. Údolie Moravice skrýva aj technický unikát – Weissshuhnův kanál, dlhý 3,5 kilometra. Vytvoril ho ešte v roku 1890 zakladateľ Žimrovických papierní, sliezsky podnikateľ Karel Weissshuhn a jeho hlavným účelom bol prísun dreva do papieri, ale voda z kanálu následne poháňala aj turbíny na výrobu elektriny. V podhorskom teréne Nížkeho Jeseníku sa nachádza Národný geopark Krajina bridlice. Táto hornina, ktorá tu bola v minulosti ťažená, sa hojne využívala ako strešná krytina. O kvalite bridlice z oblasti Nížkeho Jeseníku svedčí fakt, že bola použitá aj na strechu Národného divadla v Prahe alebo budovy parlamentu v Budapešti. Oblasť Krajiny bridlice je dôležitá rovnako z vodohospodárskeho hľadiska. Nachádzajú sa tu dve zásadné vodné diela – Sliezská Harta a Kružberk, ktoré tvoria neodmysliteľnú dvojicu na rieke Moravici.

Technický unikát - Weissshuhnův kanál

Národný geopark Krajina bridlice

Vodná nádrž Kružberk

Vodná nádrž Sliezská Harta

Starší Kružberk bol dokončený v roku 1955, jeho celková zatopená plocha je 280 hektárov a objem 35,5 milióna metrov kubických. Prvotným zámerom bolo energetické využitie, ale s ohľadom na stále sa zvyšujúcu potrebu pitnej vody v Ostrave a jej okolí, bolo rozhodnuté, že bude slúžiť ako zdroj pitnej vody. Úlohou Kružberku je tiež ustaľovať prietok na rieke Moravici. Na nádrži je umiestnená elektrárňa s dvomi turbínami s výkonom 100 kW. Na pravom brehu nádrže je umiestnená nádrž Lobník, ktorej účelom je záchyt splavenín. Je to zároveň jediné miesto legálneho rybolovu. Všade inde by mohol narušiť prirodzenú biodiverzitu nádrže a znížiť kvalitu vody.

Stavba Sliezské Harty začala v roku 1987 a dokončená bola v roku 1997. Je to najmladšia veľká priehradná nádrž v Českej republike. Je asi štyrikrát väčšia ako Kružberk, zatopená plocha má 870 hektárov a celkový objem dosahuje 218,7 milióna metrov kubických. Hlavným účelom je nadlepšovanie prietoku Moravice pre Kružberk, havarijná protipovodňová ochrana, chov rýb a rekreácia. Turisti si tu môžu vychutnať aj plavbu na unikátnej elektroloďi a z jej paluby sa dozvedieť o ďalšom unikáte, ktorým sú zachované vrcholy vyhasnutých stratovulkánov – dominánt Bruntálska. Sopečnú krajinu dotvárajú ťažbou odhalené lávové prúdy a sopečné pumy vyskytujúce sa voľne v krajine. S priehradami sa tiež spája populárne splavovanie Moravice. Práve vodné diela umožňujú do toku vpustiť potrebné množstvo vody, aby sa docielila schodnosť vodných úsekov.

V srdci malebného údolia riečky Hvozdnice sa rozkladá Prírodná rezervácia Hvozdnice, chránené územie s rozlohou 56,24 ha, vyhlásené v roku 1988. Táto oblasť je jedinečnou mozaikou mokradových lúk, rybníkov a lužných lesov, ktoré sú domovom mnohých vzácných druhov rastlín i živočíchov. Rybníky, ktoré tu boli vybudované už na prelome 15. a 16. storočia, dnes poskytujú bezpečné útočisko pro množstvo vodných vtákov.

Rieka Opava, ktorá mestom preteká, spôsobovala obyvateľom problémy už v minulosti. Ale ťažkosti so záplavami pretrvali až do dnešných dní. Len za posledné tri desaťročia boli zaznamenané povodne v rokoch 1997, 2007, 2009, 2010, 2014, 2020 a 2024. Práve posledná menovaná mala mimoriadne ničivé následky. Zasiahla približne 16 000 obyvateľov, 6 500 stavieb a plochu cez 10 kilometrov štvorcových. Následné škody boli na celom Opavsku vyčíslené na približne 10 miliárd korún českých, pričom Opava patrila medzi najviac zasiahnuté mestá.

Následky povodne z roku 2024 v Opave